

ЗРОСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ У ТВОРЧОМУ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Першочергове завдання школи в ХХІ ст. – столітті інформаційних технологій – є формування інтелектуальних компетентностей тих, хто навчає. Поняття “компетенції” (від лат. *compete* – досягаю, відповідаю, підходжу) означає, з одного боку, обізнаність із чимось, коло повноважень, з іншого – це якість особистості, яка має достатні знання в певній галузі, з чимось добре обізнана, тямуща, ґрунтується на знанні, кваліфікована. Компетентність – це загальна здатність діяти, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, набутих у результаті освітньої діяльності на основі універсальних знань. До основних компетенцій, визначених Радою Європи, належать: 1) політичні та соціальні компетенції; 2) компетенції, що стосуються життя в багатокультурному суспільстві; 3) компетенції володіння усним та писемним спілкуванням; 4) компетенції, що пов’язані зі становленням інформаційного суспільства; 5) компетенції щодо здатності навчатися протягом усього життя. Індивід діє, пізнає та спілкується, тим самим “засвоюючи не тільки найближче мікросередовище, а й усю систему соціальних відносин” [1, с. 342].

Мета статті – розкрити умови зростання інтелектуальних компетентностей учителів у творчому освітньо-виховному середовищі.

Напрямок експериментальної роботи з дослідження ґрунтується на Національній доктрині розвитку освіти в Україні, на Указах Президента України “Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики” та “Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001–2005 рр.”; на наказах Міністерства освіти і науки України “Про комплексну програму щодо залучення обдарованої молоді до наукових досліджень та розвитку Малої академії наук України”, “Про проведення Всеукраїнського конкурсу – захисту науково-дослідних робіт учнів”. Участь учнів школи в різних відділеннях та секціях МАН вирішує проблеми індивідуалізації та диференціації навчання, формування потреби в самореалізації, навичок самоаналізу та творчого вирішення проблеми, мотивів досягнення мети, вчить робити власні винаходи, відкривати нові факти в науці тощо. У ході роботи в МАН учні захищають свої роботи, аргументовано доводячи їх актуальність. Життя людини – це рух шляхом пізнання. Кожний крок уперед збагачує і учнів, і їх керівників – ментор-наставників. Завдяки новому досвіду ми починаємо бачити те, чого раніше не помічали або не розуміли. Активність, з якою діти беруть участь у подібних заходах, зацікавленість таким видом творчої діяльності дітей з боку фахівців ВНЗ, ведуть до вдосконалення, поглиблення та поширення знань юних дослідників, спонукають до самостійного пошуку й вироблення умінь орієнтуватися у великому інформаційному просторі, обираючи з нього саме ту необхідну інформацію, яка стане корисною в житті та допоможе визначити власне місце в ньому. Запитання, що виникають до світу, – це запитання, перш за все, до себе. Відбувається процес взаємодії педагога та учня з пошуку шляхів вирішення невідомого, в ході якого здійснюється трансляція між ними культурних цінностей, результатом чого є розвиток дослідницького пізнання світу, інших і самого себе. Педагог є організатором форм і умов дослідної діяльності, а в учнів формується мотивація підходити до будь-якої наукової чи життєвої проблеми з дослідницької позиції. Про це свідчать такі дані: якщо в 1998 р. в нашій школі не було жодної роботи, поданої до МАН, то в 1999 р. їх

7, у 2000 р. – 11, у 2001 р. – 16, у 2002 р. – 18, у 2003 р. – 21, у 2004 р. – 22, у 2005 р. – 27. У 2000 р. учні школи посіли 5 призових місць у першому етапі, 7 призових місць – у другому етапі (рис. 1).

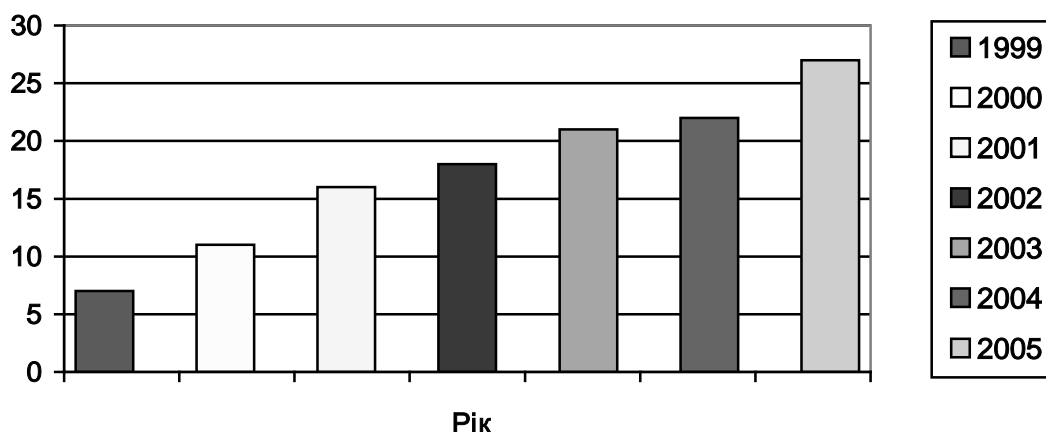

Рис. 1. Участь учнів у першому етапі захисту МАН за 1999–2005 рр.

У 2001 р. – 7 і 2 призових місця, в 2002 р. – 11 і 3, в 2003 р. – 17 і 5, в 2004 р. – 18 і 6 відповідно, одне – у третьому етапі захисту дослідних робіт у МАН, у 2005 р. – 22 і 9 призових місць, 3 – у третьому (рис. 2).

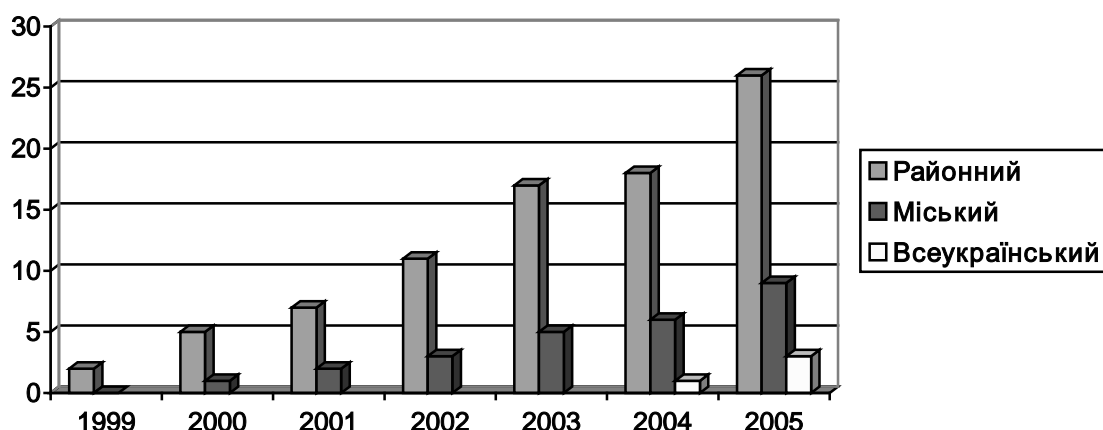

Рис. 2. Участь учнів у другому та третьому етапі захисту МАН за 1999–2005 рр.

Складено банк даних обдарованих дітей, до якого внесено 41 учня. Щорічно проводиться його корекція та поповнення новими талантами. Особлива увага приділяється тим учням, які мають широкий світогляд та різноманітні інтереси. Як приклад наведемо активну життєву позицію одного з випускників, який прагнув якомога більше виявити себе в інтелектуальних турнірах. Про це свідчить високий рівень його досягнень:

- обласна олімпіада з географії – III місце;
- міський конкурс читців “Разом з Кобзарем” – I місце;
- обласний конкурс “Кобзареве слово” – IV місце;
- міська першість з української мови та літератури – I місце;
- Міжнародний конкурс знавців української мови ім. П. Яцика – I місце;
- конкурс учнівських навчальних комп’ютерних програм – II місце;
- екологічний марафон – учасник;

- конкурсно-пізнавальна програма “Зелений світ” – учасник;
- конкурс екологічних агітбригад – III місце.

Заслужують на увагу і теми робіт, поданих до МАН: “Склад та характеристика мікрофлори пилу у житлових та громадських приміщеннях” (секція “Екологія”), “Вплив золівдвалу Слов’янської ТЕС на підземні та поверхові води” (секція “Геологія”), “Ковальство в художніх виробках Донбасу” (секція “Етнографія і фольклор”), “Міфологія числа у Піфагора” (робота представлена в двох секціях – “Математика” і “Мистецтвознавство”), “Невротичні розлади у підлітків” (секція “Медицина”), “Захист дитинства і материнства у законодавстві України” (секція “Право”), “Рушники в повсякденному житті мешканців Донецька” (секція “Етнографія”). Учні прагнуть до мислєдїяльнїсного прояву творчого розвитку, креативностї, критичностї як культурних форм, забезпечених комунїкацією – участю в науковїй конференції. Такї роботи відіграють чималу роль у професїйному становленнї випускникїв, в їх життєвїй самотворчостї. Поринувши в комунїкативне поле наукового співтовариства, вони прагнуть у ньому розширити свої можливостї, знання в серйозних наукових дослідженнях, тобто стати науковцями. МАН, по сутї, виступає регулятором такої діяльностї. Дослїдна робота в шкільні роки, без сумнїву, змінює внутрїшнє суб’єктивне середовище учасникїв – відбувається спілкування з учнями з інших мїст, сїл та спілкування зї спеціалїстами в цїй галузї. Учень виходить за межї індивїдуального (сам або з ментор-наставниками) сприйняття наукової проблеми, він потрапляє в те середовище, в якому хоче посїсти гїдне мїсце, досягти позитивного результату. Робота над конкретною проблемою сприяє його життєвїй самотворчостї.

У школі було проведено дослідження рївня самоосвітньої компетентностї учнїв 11-х класїв. З 25 опитаних на кїнець року з низьким рївнем не було жодного учня, із середнім – 14 учнїв, з високим – 11 учнїв проти 3, 21, 1 відповідно на початку року (рис. 3).

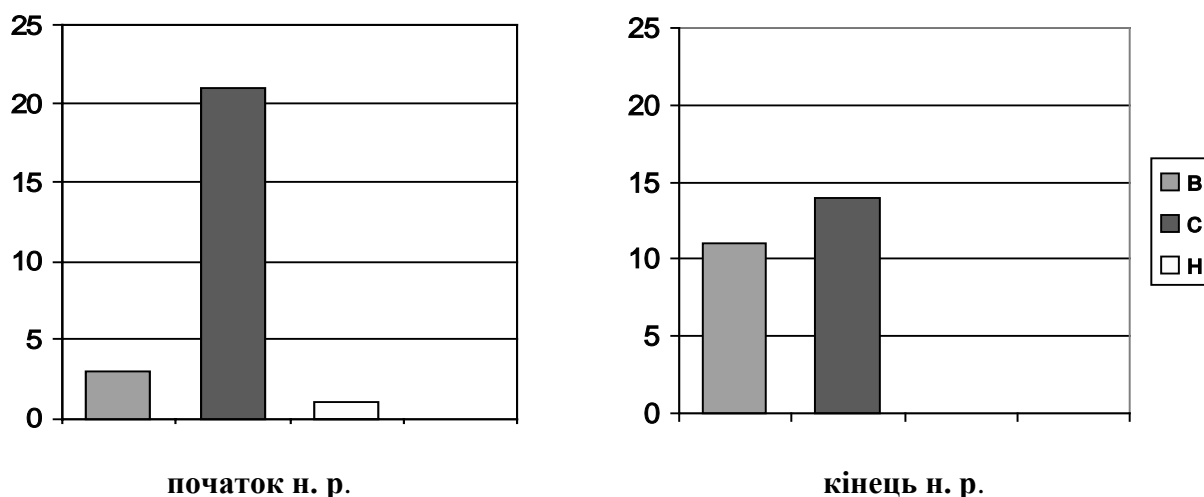

Рис. 3. Рївень самоосвітньої компетентностї

У ходї дослідження вмїння цих самих учнїв слухати отримано такї результати:

- на початок року: рївень вище від середнього – 11; середнїй – 14;
- на кїнець року: вище від середнього 13; середнїй – 12.

Про зростання активностї учнїв свїдчать данї рис. 4.

Розглядалися етапи формування способів мовної діяльності, а саме: кумуляція – накопичення досвіду застосування певних прийомів мисленнєвої діяльності; діагностика – наявність рівня сформованості в учнів того чи іншого прийому мовленнєвої компетентності; мотивація – зацікавлення учнів в оволодінні прийомами навчальної праці; рефлексія – осмислення способів мовленнєвої діяльності та правил їх реалізації.

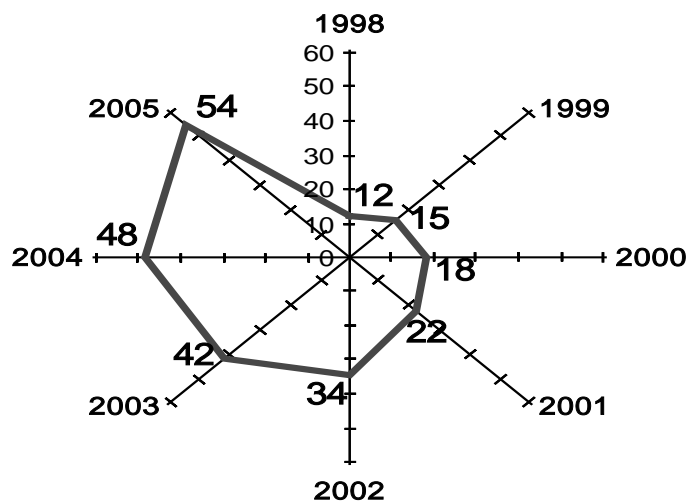

Рис. 4. Участь в олімпіадах (за роками)

Розглянемо досягнення учнів з української та іноземних мов. З метою утвердження у свідомості покоління, що підрастає, національної ідеї, формування потреб вшанування та примноження матеріальних і духовних цінностей свого народу до навчального плану школи були введені факультативи та курси за вибором (за авторськими програмами):

- “Методика написання наукових робіт”;
- “Теорія і практика написання творчих робіт”.

Значному підвищенню рівня зацікавленості учнів державною мовою, культурою українського народу сприяло введення до навчального плану таких спецкурсів за авторськими програмами: “Аналіз літературного твору”, “Український живопис”, “Українські письменники в художній літературі”, “Художники-ілюстратори”, “Народна драма”, “Риторика”, “Пареміографія”, “Історія книгодрукування”, “Перекладацька діяльність українських письменників”, “Література як мистецтво слова”, “Пароніми”, “Пейзаж у творах українських письменників”, “О. Гончар і слов’янські літератури”, “Фразеологія перекладів М. Лукаша”, “Світова література в перекладах українських митців слова”, “Природа в творах українських письменників”, “Етнолінгвістика як засіб формування духовності людини”.

Відповідно були поставлені запитання за опитувальником Г. Айзенка:

1. Чи прагнете Ви закінчити бесіду в тих випадках, коли тема (або співбесідник) нецікаві Вам?
2. Чи дратують Вас інтереси співрозмовника?
3. Чи може невдалий вираз іншої людини спровокувати Вас на різкий тон чи грубість?
4. Чи уникаєте Ви вступати в розмову з невідомими або маловідомими Вам людьми?
5. Чи маєте Ви звичку переривати співрозмовника?
6. Чи робите Ви вигляд, що уважно слухаєте, а самі думаете зовсім про інше?
7. Чи міняєте Ви тему розмови, якщо тема для Вас неприємна?
8. Чи правда, що Ви завжди говорите про знайомих людей тільки гарне, навіть тоді, коли впевнені, що вони про це не дізнаються?
9. Чи змінюєте Ви тон, голос, вираз обличчя залежно від того, хто Ваш співрозмовник?
10. Чи виправляєте Ви людину, якщо в мові зустрічаються неправильно вимовлені назви, вульгаризми?
11. Чи буває у Вас тон з відтінком зневаги та іронії щодо того, з ким Ви розмовляєте?
12. Чи бувають у вас думки, якими б Ви не хотіли ділитися з іншими людьми?

Необхідна умова об'єктивності результатів анкетування – відвертість респондентів під час опитування. Тому до анкети було включено контрольні запитання, певний варіант відповіді на які з використанням кореляційного методу може бути задалегідь визнаний позитивним – 2, негативним – 12.

Використання статистичного методу в поєднанні з критеріальним аналізом позитивних і негативних відповідей на однотипні запитання дало змогу оцінити ступінь узгодженості думок респондентів. У результаті одержано такі дані (табл. 1).

Таблиця 1

Ступінь узгодженості думок респондентів, %

№ запитання	Відповіді	
	Так	Ні
1	52	48
2	27	73
3	9	91
4	57	43
5	78	22
6	31	69
7	52	48
8	11	89
9	23	77
10	7	93
11	51	49
12	91	9

Ступінь валідності цього дослідження – до 80% (100% – 11% позитивних відповідей на запитання № 8, 9% негативних відповідей на запитання № 12), що дає нам змогу говорити про високий рівень довіри респондентів під час опитування. Шкільним психологом на кожного учня, який активно брав участь у конкурсах, олімпіадах, була складена “Карта особистості обдарованої дитини”, в якій, крім даних про дитину, вівся облік їх участі в змаганнях, олімпіадах та інших інтелектуальних випробуваннях.

На основі таких даних сформовано банк даних обдарованих дітей різних рівнів: районного, міського, обласного, республіканського – залежно від етапів здобуття перемоги. Такий підхід до обліку дає чітку картину ставлення дітей до свого розвитку й саморозвитку, які сприяють життєвій самотворчості особистості, сформованої у творчому освітньо-виховному середовищі.

У рамках виконання проекту школи “Від творчості учителя до творчості учнів” та виконання комплексної програми Головного управління освіти і науки “Обдаровані діти” педагогічний колектив школи підтримує обдарованих, заохочує здібних, дбайливо ставиться до природних здібностей особистості, всебічно розвиває кожного. Комплексна регіональна програма “Обдаровані діти”, за якою школа працює п’ять років, спрямована на розвиток гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Головна мета роботи з обдарованими особистостями – необхідність методичних засобів і технологій навчання, виховання та самоосвітньої діяльності учнів. Діагностична робота зі створення банку “обдарованих дітей, яка проводилася з першого класу, виявила цих дітей за трьома напрямками:

- інтелектуальний потенціал;
- мистецтво;
- фізичне виховання.

Основні напрями роботи за програмою обдаровані діти:

- 1) створення умов для розвитку здібностей;
- 2) науково-методичне та кадрове забезпечення;
- 3) співробітництво з науковими робітниками, вищими навчальними закладами, суспільними та державними організаціями;
- 4) індивідуальна робота з кожною дитиною;
- 5) складання плану його самоосвітньої діяльності;
- 6) тісний зв’язок школи та батьків.

Якщо в 1998/99 навчальному році 24 учні увійшли до банку обдарованих дітей, то в 2003/04 навчальному році їх було вже 29, у 2004/05 навчальному році – 36, у 2005/06 навчальному році – 41.

У зв’язку із цим було проведено дослідження ціннісних орієнтацій у сфері спілкування за певною формою (табл. 2).

Таблиця 2

Ціннісні орієнтації у сфері спілкування
Дата проведення _____ Клас _____

№ з/п	Прізвище, ім’я, по батькові	Ціннісні орієнтації							
		ф/о	х/і	п/п	н/п	с/к	г/к	с/п	д/к
1									
2									
3									
4									
5									
6									
–									
35									
	Всього								

Умовні позначення: ф/о – фізично-оздоровча; х/і – художньо-ігрова; п/п – предметно-перетворювальна; н/п – навчально-пізнавальна; с/к – соціально-комунікативна; г/к – суспільно корисна; с/п – суспільно-патріотична; д/к – духовно-катарсична.

З метою більш глибокого аналізу впливу творчого освітньо-виховного середовища на всіх учасників навчально-виховного процесу проведено: “Тренінг сенситивності” (розвиток емоційної чутливості до індивідуально-психологічних особливостей учнів); “Тренінг гендерного виміру в освіті”; “Тренінг педагогічної креативності”; “Тренінг упевненої поведінки педагога” (навчання вчителів типів поведінки з порушниками дисципліни).

У 5-х класах проведено вправу “Якби я був рослиною, то я був би...”.

Дітям було поставлено завдання підготувати творчу роботу з асоціативним поданням їх внутрішніх станів. Тренінгова вправа “Наш Всесвіт” з 5–6-ми класами допомогла учням усвідомити власне “Я”, систему “Я та інші”; вивчити структуру групи, самоідентифікацію дітей. Заняття проведено в кінці I семестру, тому що важливо прослідкувати адаптацію дітей, відносини нового класного керівника з дітьми. У свою чергу, для класного керівника важливо було спостерігати за тим, що відбувається всередині дитячого колективу. Виконання вправи засвідчило яскраво виражений рівень сформованості дитячого колективу, згуртованість, навички і способи міжособистісного спілкування в групі, а також статусне становище учнів. У кінці гри відбулося традиційне обговорення.

Висновки. Таким чином, у ході спостереження за особистістю учня у формуальному творчому освітньо-виховному середовищі виявлено значні зрушення у бік підвищення рівня інтелектуальних компетентностей. Велика частина учнів більш упевнено стала почувати себе в класних колективах, у шкільному оточенні в цілому. Значно покращився рівень їх мовленнєвої культури, що сприяло усуненню перешкод у спілкуванні. Упевненість надала можливість бути в центрі розвивальних подій або навіть очолювати їх. Це, у свою чергу, сприяє більш цілеспрямованому вибору життєвої мети. Творче освітньо-виховне середовище, створюючи ситуацію успіху для кожного його учасника, сприяє духовному збагаченню закладу, в якому воно формується, що є першочерговим завданням школи в XXI ст. – столітті інформаційних технологій.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2002. – № 16. – С. 3–9.
2. Моргун І.М. Формування соціальної компетентності учнів засобами історії (Шляхи реалізації програми компетентісно орієнтованого підходу до навчання) / І.М. Моргун // Моделі компетентного випускника 12-річної школи : сутність, пріоритети, пошук відповідей на виклики XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16–17 жовтня 2007 р. – Київ ; Донецьк, 2007. – Т. 2. – С. 276–281.
3. Приходченко К.І. Підвищення рівня життєвих компетенцій у творчому освітньо-виховному середовищі загальноосвітнього закладу гуманітарного профілю / К.І. Приходченко // Моделі компетентного випускника 12-річної школи : сутність, пріоритети, пошук відповідей на виклики XXI століття : Всеукр. наук.-пошук. конф. Донецьк, 16–17 травня 2007 р.: в 2 т. – Київ ; Донецьк, 2007. – Т. 2. – С. 225–231.
4. Проскурін В. Освітній округ як ключовий елемент реформування національної системи освіти / В. Проскурін // Рідна школа. – 2006. – № 12. – С. 43–44.
5. Савченко С.В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в навчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.09 / С.В. Савченко. – Луганськ, 2004. – 455 с.
6. Романова В.Г. Особливості статевої соціалізації підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 13.00.03 / В.Г. Романова. – К., 1993. – 19 с.
7. Приходченко К.І. Творче освітньо-виховне середовище тзагальноосвітнього закладу гуманітарного профілю : монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк : Донеччина, 2007. – 640 с.